

DİVAN ŞİİRİNİ HUKUKİ BAKIŞ AÇISI İLE DEĞERLENDİRMEK: SUÇ ve CEZA

Özlem ERCAN¹

*Ne suç eylerse gönül yâr bilür imiş benden
Ne günâh olsa arada bana isnâd eyler
Revânî*

ÖZET

Hem Batı hem de Doğu toplumlarında adalet, yüzyıllardır gerçekleştirilmesi istenen bir ülkü konumundadır. Hakkın gözetilmesi ve yerine getirilmesi, haklı ile haksız ayırt etme çabası anlamına gelen adalet ancak hukuk kuralları ile bir bütün olarak algılanırsa mümkündür. Bunun için de yaşanan toplumun özüne uygun bir hukuk düzenine ihtiyaç vardır. Ancak her toplumda hem dinî kurallar hem de günlük hayatın ihtiyaçları çerçevesinde oluşan kanunlar, toplumsal düzeni sağlamakla yükümlü oldukları ve insanların nasıl davranmaları gerektiğine işaret ettikleri hâlde suçun ortaya çıkmasını engelleyememiştir. “Kanunlarda açıkça yasaklanan ve karşılığında bir ceza öngörülen her türlü eylem olarak” (Dolu 2011, 32) tanımlanan suç, doğal olarak ceza kavramını doğurmaktadır. Cesare Beccaria’ya göre “Suçu önlemek, cezalandırmaktan daha kolay...” olmasına rağmen “Suç ve ceza insanlık tarihi kadar eskidir. Adem ve Havva yasak meyveyi yiyerek ilk suçu işlemişler ve bu suçları nedeniyle cezalandırılmışlardır. Suç ve ceza olgusu, zaman içerisinde insanlık tarihindeki yerini almış; bazı dönemlerde cezalandırma yöntemleri işkence ve azap çektirme adı

¹ Yrd. Doç. Dr., Uludağ Üniv. Fen-Edb. Fak. TDE Bölümü,
El-mek: ozlemercan1@yahoo.com

altunda bir meslek, hatta sayısı hiç de az olmayan bazı sadist yöneticilerin de desteği ile sanat olarak algılanabilmiştir.” (Kanat 2000, 7)

Divan Edebiyatında suç ve ceza anlayışını daha iyi anlayabilmek için ilkin Osmanlı ceza hukuku ile İslam’da ve Osmanlı’da suçların neler olduğu ve söz konusu suçlara hangi cezaların uygun görüldüğü hakkında bilgi verilecektir. Makalenin diğer bölümlerini ise Divan şairinin suç ve ceza kavramlarından neyi anladığı ve genellikle âşığa, rakibe ya da birtakım unsurlara uygun görülen cezaların ne olduğu oluşturacaktır.

Anahtar Kelimeler: Divan Şiiri, Hukuk, Ceza, Suç, Osmanlı.

ABSTRACT

Court Legal Perspective of Poetry and Evaluate to: Crime and Punishment

Justice in both Western and Eastern societies for centuries, is an ideal that is to be carried out. Observance and fulfillment of the right, the effort to distinguish between right and wrong, but of the idea of justice and the rule of law coincided with each other as a whole, by detecting possible. For this, the essence of civic society according to the rule of law is needed. But in every society and religious precepts as well as the needs of everyday life within the framework consisting of laws, social order and ensure that they are obliged, and how people should behave pointed out that they still crime in the occurrence could not prevent. “Laws expressly prohibited and against all actions envisaged as a criminal” (Dolu 2011, 32) offenses described, naturally raises the concept of punishment. By Cesare Beccaria “to prevent crime, to punish easier ...” although “Crime and punishment is as old as human history. By eating the forbidden fruit of Adam and Eve committed the first offense, and that they were punished for their crimes. Crime and criminal cases, have been replaced over time in human history; torture and torment in some periods of punishment under the name of a profession, or even no small number of managers with the support of some sadistic could be perceived as art.” (Kanat 2000, 7)

Divan literature to better understand the concept of crime and punishment in the former Ottoman criminal law for the crime of Islam and the Ottoman Empire comes to what is happening and what the penalties for offenses deemed appropriate will be informed about. The poet of the other portions of the article the concept of crime and punishment and often to understand what of the lover, competitor, or to some factors will create what is appropriate penalties.

Key Words: Divan Poetry, Law, Criminal, Crime, Ottoman.

Giriş

A. Osmanlı Ceza Hukuku Hakkında

İslam dininin ana kaynağı olan Kuran ve sünnet, İslam ceza hukukunun dayanaklarıdır. Ancak İslam hukukçuları bu esas ve amaçlardan yola çıkarak günlük hayata ilişkin bazı düzenlemelere gitmek zorunda kalmışlar ve bu uygulamalara “içtihat” adını vermişlerdir. Böylece İslam hukukunun yapısı Kur’an, sünnet ve içtihatlar çerçevesinde belirlenmiş ve cezalar İslam’ın temel aldığı beş değer (akıl, din, can, ırz, mal) korunmasını gözetmek üzerine yoğunlaşmıştır. (Bardakoğlu 1993, 472)

Bazı araştırmacıların zaman zaman İslam hukukundan sapmalara işaret etmesine rağmen² genel kanı Osmanlı Devleti’nde hukukun her alanında İslam hukukunu uygulamış olduğu yolundadır. Bununla beraber Osmanlı’da devlet başkanının ta’zir suç ve cezaları konusunda İslam hukukunun verdiği geniş yetkiyle hareket ettiği, fıkıh kitaplarının hükümleri ile birlikte kendi iradelerini kullanarak oluşturdukları bir sistemin, yani “örfi hukuk” adıyla anılan düzenlemelerin olduğu da malumdur. Yani Osmanlı ceza hukuku hem şer’î hem de örfî ceza hukukunun kanunlarından oluşmaktadır. (Koç, Tuğluca 2006, 11-13) Kanunnamelerdeki hükümler şer’î mevzuata aykırı olmadığı gibi onlardan beslenmekte hatta şeriatın serbest bıraktığı sahalarda da söz konusu şer’î hükümlere uyulduğu görülmektedir. Padişahların koydukları kanunların şeriatın yetki sınırlarını aşmadığı da kabul gören yargılardan olmasına rağmen bazen İslam hukukuna aykırı kurallar fetva alınarak ya da İslam hukukunun tanıdığı bir yetki kullanılmıyormuş gibi davranılarak İslam hukukuna şeklen uydurulmuştur. (Koşum 2004, 160)

Genel olarak Osmanlı’daki cezaların hükme bağlanışında uygulanan yol, İslam ceza hukukunun suç saydığı fiillere ceza verilmesi şeklinde olmuştur. Cezalandırma yöntemi ise kendine has şartlarda belirlenmiş, zaman zaman akılcı şartlar da cezanın tayininde önemli ölçüde etkili olmuştur. (Acar 2001, 68)

² Üçok, Coşkun (1946). “Osmanlı Kanunnamelerinde İslam Ceza Hukukuna Aykırı Hükümler”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, Cilt 3, Sayı 1, s. 125-146; Üçok, Coşkun (1946). “Osmanlı Kanunnamelerinde İslam Ceza Hukukuna Aykırı Hükümler II”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, Cilt 3, Sayı 2-4, s. 365-383; Üçok, Coşkun (1947). “Osmanlı Kanunnamelerinde İslam Ceza Hukukuna Aykırı Hükümler III”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, Cilt 4, Sayı 1-4, s. 48-73.

B. İslam Hukukunda ve Osmanlı'da Suçlar ve Cezalar

İslam hukukunda ve Osmanlı'da suçlar ve onlara uygulanan cezalar şu şekildedir:

1. Birinci Kısım Suçlar ve Cezaları: Bir kimseyi yaralamak ya da öldürmek suçudur. Şahsın haklarına karşı işlendiği için af veya barış yapmak bu suçlarda geçerlidir. Bu suçların cezası “kisas” ve “diyet”tir.

2. İkinci Kısım Suçlar ve Cezaları: Kur'an'ın işaret ettiği Allah'a karşı işlenen suçları kapsamaktadır. Hırsızlık, zina, şarap içme, zina iftirası, yol kesme ve İslam dinini terk etme (irtidat veya ridde) olarak sınıflandırmak mümkündür. Bu suçların cezası Kur'an'da belirtildiği için değişmez ve “hadd” olarak isimlendirilirler.

3. Üçüncü Kısım Suçlar ve Cezaları: Ceza takdirinin devlet başkanına veya ona vekâlet eden hâkime bırakıldığı ta'ziren (yasaklamak, terbiye etmek) cezalandırılan suçlardır. Bu suçların neler olduğu İslam hukukunun metin hâlindeki kaynaklarında gösterilmemiş olmakla birlikte İslam hukukçuları bu grup cezaların celde, hapis, sürgün, kınama, tehdit, nasihat, tazmin, mali ceza hatta ölüm cezası şeklinde verilebileceğini kabul ederler. Hâkimin isteğine göre suçluya sadece öğüt verilip azarlanabilir. Daha ötesi gerekirse suçlu hapse atılır, sürgüne yollanır, dövülür ya da suçlunun yüzü karalanarak teşhir ettirilir. Suçlu bazen de suçundan vazgeçinceye kadar selam vermemek (ilgi alakayı kesmek) ya da görevden azil etmek, saçını tıraş etmek, para cezası vermek, bir taşınmazını yıkmak şeklinde de ta'zir olunabilir. Ayrıca siyaseten katl adı verilen ve İslam devleti hükümdarlarına tanınan devlete zararlı oldukları kanısına vardıkları kimseleri öldürebilmeleri hakkı da ta'zir cezalarından sayılabilir. (Akbulut 2003, 167-179)

Divan Şairinin Suç ve Ceza Algısı

A. Divan Şiirinde Suç

Klasik şiirde, günlük hayata ilişkin âdet ve inançlar genellikle sanatkârane söyleyişlerin içinde, dolaylı yoldan okuyucularına çağrıştırdığı anlamlar arasında gizli kalır. Osmanlı ve İslam hukukuna dair hususlar da âşık ve sevgili arasındaki münasebetleri, aşkın verdiği sıkıntıları, sevgilinin âşığa karşı takındığı tavır ve hisleri ifade etmekte kullanılan bir araç olmuştur. Bunlar dışında bazı beyitlerde doğrudan doğruya söz konusu suç ve cezalardan da bahsedildiği olmaktadır.

Taranan divanlardaki beyitler değerlendirildiğinde suça bakış açısını belirleyen değişik görüşler ortaya çıkmaktadır: Bunlardan ilki Allah'ın karşısında duyulan korkuyla ilâhî emirleri yerine getiremeyen âciz bir kulun hâllerinin suç olarak görülmesidir. İbadet etmeyen, içki içen, nefsi arzularına

yenik düşen âşık, suçlu, günahkâr, günden güne amel defteri kabaran ve affedilmeyi bekleyen bir kuldur.

Devr-i adlünde dürüp tûmâr-ı kahrın defterin
Umaram yazmaya cürmümi kirâmen kâtibîn P. Şem'î, K. 14-39

Pây-ı huma varmag ise cürm ü güneh-i mest
N'itsün dil-i mahmûre odur dest-geh-i mest Nâmî, G. 32-1

Allah'a karşı işlenen suçların yanı sıra sevgiliye karşı işlenen suçlar da bulunmaktadır. Söz konusu bu suçları çeşitli başlıklar altında değerlendirmek mümkündür:

1. Sevgiliden kavuşma talep etmek suçtur. Bu suçun karşılığı olarak âşık ölüm cezasını bile uygun görmektedir.

Ger günâh ise mahabbet dostum kanum sebîl
Cürm ise vaslun temennâsi begüm katlüm helâl Âşık Çelebi, G. 28-2

2. Güzel sevmek suçtur. Öyle ki bu suçun günahı Allah karşısında işlenen suçlara eşittir. Âşığa göre suç sayılmayan bu iş, sevgilinin nezdinde her türlü cezayı hak etmektedir.

Seni sevdiğü günâh ise suçın bağışla
Kıyma miskîn gönüle hây dilek hây dilek Revânî, G. 196-2

Mey içüp mahbûb sevmekdür günâhum
Sun'iyâ umarın bağışlana Hak cânibinden işbu suç Sun'î, G. 10-5

Seni sevdüklerümi cürme sayıp
Getürdün başuma bunca mesâyib Süheylî, G. 21-1

Gelince 'aşk turmaz 'akl-ı nâ-hemvâr bir yerde
Ne mümkün ictimâ'-ı cürm ü istigfâr bir yerde Nazîf, G. 217-1

Şiirlerde aşka kapıldığı için âşığı suçlayan sadece sevgili değildir. Rakip de bu işi suç olarak görmektedir. Ancak âşığa göre asıl günah olan, güzel sevmemektir.

Güzel sevmek hatâdur dirsın ey zâhid ne sözdür bu
Günâha tevbe kıl kim âhiri cürmün nedâmetdür Ravzî, G. 213-4

Bir kişi ne cân ile ider cürm ü cinâyet
Zâhid bize ta'n itmez idî olmasa cânî Ravzî, G. 657-4

3. Sevgilinin güzelliğini bir şair olarak lâyıkyıla anlatamamak suçtur. Kalemlerini ve şairliklerini Allah'ın ilhamı olarak gören şairler, iş sevgiliyi methetmeye gelince suskun kalmaktadırlar.

Vasf-ı la'lünde senün cürm ü kusûrum bî-had
Bilmezem nice cevâb idebilem ol sorıya Süheylî, G. 209-4

4. Sevgiliye karşı duyulan hisleri belli etmek suçtur.

Gün yüzün devrinde âh itmek eğer olmasa suç
Berk-ı âhumdan tolardı kubbe-i zâtü'l-bürûc H. Hamdî, G. 19-1

5. Sevgiliye öykünmeye çalışmak suçtur. Divan şiirinde sevgilinin bir sultan olarak kimseye benzemesi mümkün değildir. Üstelik bir köle olan âşığın ya da herhangi bir varlığın sevgiliye öykünmeye kalkması sultanın velayetini hiçe saymaktır. O hâlde bu suçun cezası dil koparmak, burun kesmek, deri yüzmek, dayak, teşhir ve hatta ölüm olmalıdır.

Öykünür dirler leb ü ruhsâruna bâdeyle şem‘
Dil-berâ dök kanını anun bunun başını kes Lâmi‘î, G. 184-5

Her yaptığı suç olarak görülen âşık, sevgili karşısında çaresizce sözde suçlarını bağışlatmanın yollarını arar. Sevgilinin kapısına yüz sürer, her türlü aşağılanmaya katlanır. Kendini alçak gönüllülükle sevgiliye adar. Âşık suçunu baştan kabul etmiştir. Sevgili karşısında durumunu savunmaya kalkmak ya da suçunu kabul etmemek mümkün değildir. Kurtuluş sadece sevgilinin merhametinde ve cömertliğinde gizlidir.

Suçın bağışla Emrî’nün tapuna yüz süre geldi
İder yüz meskenet birle tevâzu‘lar gedâlıklar Emrî, G. 201-5

Yur âb-ı ‘afv anı ne kadar olsa cürmümüz
Şefkat kılursa ol şeh-i bende-nüvâzumuz Yakînî, G. 72-6

Ne kadar çoğise cürmüm keremün az itme
Az olur kim niçe ‘âsîlere çok rahmet olur Ravzî, G. 301-3

Çok günâh itdi gönül hîdmete cânâ varamaz
‘Afv it anun suçını kim utanur yalvaramaz Revânî, G. 164-1

Çün kullarınun cürmi durur lutfına bâ‘is
Yüz karalığ ile kerem-i şâha sığındum Revânî, G. 245-2

Cürmüm bağışla lâle-sıfat olma türe-dil
Olmaz bilürsin ey ‘acc-ı sebzdîn olanda kîn Nisârî, G. 206-2

Bütün bunların aksine âşık bazen de suçundan habersizmiş gibi davranır. Hatta suç, kendinden başkasına atmaya çekinmez. Bazen de kendine atılan taşlara bir anlam veremez.

Ol gül-i ruhsar ile gözdür iden küstahlı
Bilmenem cürmi nedür ey na-müselman gönümün Kavsî, G. 254-4

Başuma çal işiğün taşın didükce hışm ider
Bilmezin suçum nedür kim hışm idüp fırlar kaya Ravzî, G. 89-2

B. Divan Şiirinde Ceza

Divan şairleri ceza deyince, kişinin ahirette alacağı cezaları hatırlamaktadırlar. Şairler genellikle Allah karşısında işlenen suçların cezasının “rûz-ı cezâ”da görüleceği gerçeğinin yansıması olarak, bu durumun kendileri üzerinde yarattığı korkunun yakarışları içindedirler. Görevlerini tam olarak yerine getiremeyen bir kul olma sıfatı çoğu kez âşığa

ya da şaire yakıştırılsa da sevgilinin de âşığa yaptıklarının cezasını ahirette çekeceği zaman zaman ifade bulmaktadır.

Rûz-i mahşerde nolur hâl-i perîşânım benim
Âh keşf olmazsa bâb-ı hâne-yi gufrân bana Ali Emirî, G. 72-3

Cevr idüp âşıkları zulm ile öldürdün bugün
Yarını anmaz mısın rûz-ı cezâsı yok mudur Muhibbî, G. 628-2

Divan şairlerinin ceza olarak niteledikleri ikinci durum ise sevgilinin bazı hâl ve davranışlarının âşık için ceza oluşturmasıdır. Ancak bu cezalardan, cevr ve cefalardan hoşnut bir âşık söz konusudur. Bazı durumlarda ise sevgilinin nazı aşırıya kaçtığı için bu da âşığı canından bezdiren bir ceza olmaktadır. Ayrıca ayrılığın müptelası olan âşık, sevgilinin naz ve cefalarının sonu olacağını bildiği için kavuşmayı da ceza olarak görmektedir. Hatta ayrılıktan şikâyeti bile gereksiz görmektedir. Çünkü ayrılık ceza gibi görünse de değildir. Sonuçta âşık, cezanın kavuşma şartına bağlı olduğunu bilmektedir.

‘Avnî dile zulm eyledüm ol dilberi sevdüm
Cevr ile cefâ bana cezâ olsa sezâdur Y. Avnî, G. 18-6

Gâh öpüp gâh ısırup gâh emer leblerüni
Sâkiyâ cânımuza bunca cezâlar niçe bir P. Şem’î, G. 45-5

‘Âşık odur ki câzibe-i hüsne cân vire
Cânân cezâ-yı vasl ide ammâ be-şart-ı ân Süheylî, G. 377-2

Şikâyet itme Şuhûdî cefâ-yı hicrandan
Çü şart-ı vasl ile meşrûfâdur cezâ-yı firâk Şuhûdî, G. 114-5

Niyâz-mend-i visâlin zamân-ı nâzikedir
Cezâsı firkat olur firkatî cezâ olmaz Nazîf, G. 124-4

Divan Şiirinde Suçun Cezası

Divan şiirinde çeşitli yüzyıllara ait şairlerin divanlarının taranması neticesinde elde edilen beyitler, İslam hukukunun belirlediği suçlar ve onlara uygun görülen cezalar kapsamında sınıflandırılınca Divan şiirinde âşığa ya da başka bir unsura isnat edilen suçtan -birkaç örnek dışında- doğrudan doğruya bahsetmek yerine daha ziyade cezalar üzerinde yoğunlaşıldığı görülmüştür.

İncelenen divanlarda yukarıda bahsedilen suçlara karşılık olarak gerek İslam hukukunun gerek Osmanlı örfi hukukunun öngördüğü cezalar sevgili tarafından âşığa, başka kişi ya da unsurlara uygun bulunmaktadır. Divan şiirindeki cezalar, şer’î ve örfî hukukun belirlediği suçlara istinaden verilmediği için onları cezaların niteliklerine göre sınıflandırmanın daha uygun olacağı düşünülmüştür:

1. Kıyas, Diyet, Keffâret ve Hadd: İşledikleri suçun aynı ile cezalandırılması anlamına gelen kıyas, Osmanlı tarihi boyunca nadiren uygulanmış bir cezadır. Öldürme olaylarında bile kıyas cezası, tatbik edilmek yerine “dem-i diyet” olarak adlandırılan bir miktar para ve malın verilmesi ile sonuçlandırılırdı. Bununla beraber çok az rastlanmakla beraber Osmanlı tarihinde karşılaşılan bazı olaylar genel yargıların zaman zaman dışına çıkılmasına neden olmaktadır. Mesela Sultan I. Mahmud dönemine ilişkin bir belge hırsızlık yapan bir kişinin katlinin (kıyas) meşru olarak görüldüğünü göstermektedir. (Kankal 1993, 197) Ancak Divan şairleri kıyasın yaygın biçimde uygulanmamasını dikkate almayarak cana can hükmünün yerine gelmesini istemektedirler. Kıyas uygulanacak kişi kendileri bile olsa bu duruma razıdılar. Âşık, döktüğü kanlı yaşların karşılığı (kıyası) olarak sevgilinin yan bakış hançeri ile yaralanmak istemektedir. Diğer bir beyitte âşık, sevgilinin busesini almaya niyetlenen rakibin âşığı öldürmeye kastetmesinin kıyasla cezalandırılması gerektiğini düşünmektedir. Son beyitte ise dudak kan emmeyi sevdiği için kısasa kalkışmıştır.

Sehâbî dökdi yire hûn-ı merdüm-i çeşmi
Efendi hançer-i gamzenle anı eyle kısâs
Sehâbî, G. 180-5

Kasd-ı ‘uşşâk itmiş agyâr almaga bûs-ı lebin
Lâzım oldu ana Nâmî bir niçe yüzden kısâs
Nâmî, G. 200-5

Sordum lebin hûnı diyüp kıldı kısâs eytdim neden
Mundan didi kim hûnı tek meyli hemîşe kanadur
Hidâyet Çel., G. 52-4

Diyet, belirli suçlar nedeniyle mağdura ya da onun mirasçılara tazminat olarak verilen mal demektir. Kasten adam öldürmede kıyastan vazgeçilirse diyet uygulanacağı gibi taksirle adam öldürme durumunda da bu ceza uygulanırdı. Bazen de maktul yakınlarının suçluyu affedip diyet almadıkları da olurdu. (Avcı 2004, 85-86) Divan şiirinde diyetin çeşitli şekillerde yer ettiği görülmektedir. Bazen kadeh, sevgilinin dudağından aldığı buse karşılığında şarap vererek kan parasını ödemektedir. Bazen de gam ile arkadaş olan gönlün kanını içmek isteyen göz, şair tarafından “Gam bu kanı yerde bırakmaz.” diyerek uyarılmaktadır.

Câm-ı şarâb-ı la’l lebün mübtelâsıdur
Şol bûseler ki andan alur kan bahâsıdur
Bâkî, G. 80-1

Gönül gam hem-demidür kanın ey göz merdümü içme
Bilürsin kana kandur gam sana koymaz anun kanın
Fuzûlî, G. 224-4

Âşık, ölümünün diyeti sevgili olacaksa ölmeye razı olmaktadır.

Yâr için ölenün diyeti yâr imiş ne gam
Ger yâr için Hidâyet ölü salalar meni
Hidâyet Çelebi, G. 212-5

Bir yandan da parasız olduğu için kan parasının değerli olmadığını da bilmektedir.

Niçün müzâyaka katlinde Kavsînün yâ Rab
Anun bu za'f ile kanı nedür bahası nedir

Kavsî, G. 147-7

Bir günaha karşı tutulmak üzere oruç tutmak, sadaka vermek ya da köle azat etmek anlamına gelen keffâret (Devellioğlu 2010, 578), Ahmedî'de şu şekilde anlam bulmuştur.: Şarap içmemek için bir iki kadeh keffâret verilmesi gerekmektedir. Diğer beyitte ise şair, suç karşılık bu cezayı az görmekte ve yüzünün gözünün yaralanmasını hatta elinin doğranmasını istemektedir.

Ahmedî itdise peymân ki dahî içemeye mey
Ana keffâretîçün bir iki peymâne gerek

Ahmedî, G. 369-10

Çünkü keffâret olur ma'siyete sehl ola
Ger yiye zahm yüzüm gözüm ü tograna elüm

Ahmedî, G. 435-12

Sözlük anlamı “men etmek” olan Kur'an'da ceza veya cezayı gerektiren suç anlamında kullanılan (Bakara, 2/ 187, 229) hadd, zina, kazîf (zina iftirası), sîrkat (hırsızlık) ve hırabe (deve hırsızlığı) suçlarına girmektedir. Bazı hukukçular devlete karşı işlenen suçları da Kur'an'da geçtiği için hadd suçu içine dâhil etmektedir. (Avcı 2004, 161) Söz konusu beyitte şair, doğrudan zina suçundan bahsederek aşk sahibine uygun görülen cezanın hiç olmazsa ceza gününde daha az sıkıntı vermesini ummaktadır.

Vâ'izâ erbâb-ı 'aşka niçe bir hadd-i nizâ'
Umaruz rûz-ı cezâ olmaya bu denlü sudâ'

Nâmî, G. 219-1

2. Recm: Zina eden kişinin taşlanması anlamına gelen recm cezası, Osmanlı kanunnamelerinde var olan, yalnız suçun ispatının zorluğundan dolayı uygulanamayan bir cezadır. Osmanlı'da genellikle zina yapana recm cezası uygulanmak yerine ta'zir olarak para cezasının uygun görüldüğü anlaşılmaktadır. Kadılar şer'î anlaşmazlıkları çözerken fıkîh kitaplarından faydalanırlarken örfî anlaşmazlıklarda kanunnameleri esas almışlar ve zina suçuna karşılık kanunnamelerdeki para cezasını uygulamışlardır. (Mutaf 2008, 578-584)

Divan şiirinde âşığın taşlanması üç şekilde kendini göstermektedir:

a. Âşık, sevgili tarafından taşlanmaktadır. Bu taşlar âşığı katletse bile sevgiliden şikâyet etmek mümkün değildir. Bir diğer beyitte atılan taşların şiddeti ile âşığın göğsü ezilmiş, çokluğu ile adeta bir duvarın altında kalmıştır.

Sengile katl iderise ol seni
Ahmedî kılmagıl andan sen gile

Ahmedî, G. 587-7

Urup taş ile dil üzre göçürdi göğsümi ol yâr
Dirîgâ yıkdı ben zâr u za'îfün üstine divâr

Emrî, 150-1

b. Halk tarafından taşlanan âşığın bu harekete maruz kalmasının nedeni yine sevgilidir. Çünkü aşkın dillere düşmesi insanların onu kınamasına sebep olmakta, âşığa söylenen her bir söz, yapılan her bir davranış kınama taşı olarak âşığı yaralamaktadır. Bazen mecazen atılan bu taşlar kimi zaman gerçek taşlar olmaktadır. Çünkü âşık takındığı hâllerle delileri çağırıştırdığı için halk da korku ve eleştiri ile onu taşlamaktadır.

Ne taşlarsın beni sen dahı yiter

Senünçün bana halk atduğı taşlar

Ahmedî, G. 136-8

c. Âşık, güzel sevdiği için zahit tarafından da taşlanmaktadır. Ancak namusundan emin olan âşık, o taşlar ile evinin daha da mamur olduğunu düşünmektedir.

Seng-i ta'n ile beni taşlama ey zâhid-i huşk

Yüri sen şîşe-i nâmûsumuza virme şikest

Revânî, G. 25-2

Kaçmazuz ger müdde'î atsa melâmet taşını

Kim bizüm vîrânemüz ol seng ile âbâddur

Selhâbî, G. 122-5

3. Hamr (Şarap) İçme Suçu ve Cezası: Şarabı az ya da çok içmek İslam ceza hukukuna göre suçtur. Osmanlı ceza kanunnamelerinde içki içme suçu diğer suçlara oranla ayrıntılı olarak düzenlenmemiştir. Ancak içki içme, para karşılığı ta'zir cezası ile cezalandırılmıştır. Ayrıca geceleri içki içildiğini tespit eden subaşı ve ases gibi görevlilerin bu kişileri mahkemeye çıkarttıkları görülmektedir. Gayrimüslimlerin içki içmesi suç sayılmazken içkiden dolayı kamu düzenini bozmaları ta'zir cezası ile hükümlendirilmiştir. Meyhaneler sadece gayrimüslimlerin bulunduğu şehirlerde işletilmiştir. Meyhanelerin bulunduğu mahallelerdeki gerek Müslüman ve gerek gayrimüslim halk zaman zaman bu mekânların kapatılması hususunda şikâyette bulunmuşlardır. Ancak buraların devlete sağladığı gelir göz önüne alınarak uygulamadan vazgeçildiği görülmektedir. (Yazıcı 2012, 1317-1332)

Rind şahsiyete sahip âşık, bütün kınama ve ayıplamalara karşın içki içmekten vazgeçememekte ve “Allah'ım bizi korktuğumuzdan kurtar!” duası ile meyhane basan aseslerden kurtulmayı istemektedir. Sâbit ise “Dostlar gelin şahneyi dövelim. Sesimiz öyle yükselsin ki o sesle düğâh makamı söyleyelim.” diyerek şahnenin (inzibat memuru) baskılarından bıktığını göstermektedir.

Halkdan bâdeyi pinhân içertüz tâ ki bizüm

Seng-i ta'n ile şikest irmeye peymânemüze

Selhâbî, G. 141-5

İt gibi bekler 'ases tutmak diler mey-hâreyi

“Yâ gıyâse'l-müstagnîsîn neccinâ mimnâ nehâf”

Adlî, G. 48-2

Dögelüm şahneyi hem basduralum feryâdın

Savt-ı a'lâ ile bir fasl-ı düğâh eyleyelüm

Sâbit, Gazel-i Müzeyyel, 46

4. Hırsızlık Suçu ve Cezası: Hem İslam hukukunda hem de Osmanlı hukukunda hırsızlık suçu için öngörülen ceza “el kesmek” olmasına rağmen Osmanlı’da bu ceza nadir olarak uygulanmıştır. Osmanlı belgelerine göre suçu sabit görülen hırsızlara genellikle ta’zir cezası şeklinde ölüm, hapis, para, kürek mahkûmluğu, kalebentlik veya sürgün gibi cezaların uygulandığı görülmektedir. (Düzbakar 2008, 83-85)

Divan şiirinde hırsızlık suçunun cezası olarak el kesmekten ölüm cezasına kadar her türlü uygulamaya rastlamak mümkündür. Mesela Şeyyâd Hamza hırsızlık yapanın cezasının iki sene kulluk olduğunu söylemektedir.

Ol zamanda uğruluk kılan kanı

Kulluk kılır iki yıl dünü günü

Yûsuf u Züleyhâ, Ş. Hamza, b. 77

Divan şairlerinin, Osmanlı hukukunda uygulamada az sayıda görülse bile bu suçun karşılığı olarak en çok el kesme cezasından bahsettikleri görülmektedir. Beyitlerden anlaşılacağı üzere hırsızlık yapan unsur ya da kişiler değişkenlik göstermektedir. Şair, hüsn-i ta’lil yaparak birtakım unsurları hırsızlık ettikleri gerekçesiyle ellerini keserek cezalandırır. Mesela kalem, eli uzun olduğu için ilk önce eli kesilmiş sonra da katrana bulanmıştır. Elma, sevgilinin çene altından letafet çaldığı için mecliste rintler tarafından kesilmiştir. İsyankâr sümbül ise hırsızlık ettiği için eli kesilmiş ve darağacına çekilmiştir. Gönüllerin ise sevgilinin dudağını çalmaya niyetlendikleri için elleri kesilmektedir.

Dest-i ‘adlün kesdi destin sokdı katrana anun

El uzunluğunu resm idindügiyçün her kalem

Âşık Çelebi, G. K. 7-27

Meger letâfet ugurladı gabgabundan sîb

Ki bezm içinde soyup kesdi rindler anı

Emrî, G. 553-3

Kılmış el uzunluğunu bu sünbül-i serkeş

Destini kesüp anun için dâra çekerler

Sun’î, G. 59-5

Cevre sundı diyü kesme didüm zülfün ucın

Didi ‘ayb eyleme ger kesseler ‘ayyârın elin

Cem Sultan, G. 257

Başka bir beyitte ise aşk şahnesini şehre vali yapan şair, aklını şahne tarafından zincirlenen bir hırsız olarak hayal etmektedir.

Vâli itdüm şahne-i ‘ışkı vücûdum şehrine

Düzd-i ‘aklı beste-i zencîr-i sevdâ eyledüm

Şehâbî, G. 271-5

Hırsızlığın cezası olarak gönül, çene çukurunda hapsedilmesinin ardından sevgilinin perçemi tarafından asılacaktır. Diğer beyitte ise hamamlardaki bir âdet hatırlatılmaktadır. Bugün de devam eden bir âdet olduğu üzere Osmanlı’da hamamların kadınlara mı ya da erkeklere mi ait olduğunu belirtmek üzere kapılara havlular asılırdı. Bazen de şehrin kalabalık yerlerinde bulunan bu hamamların kapıları genellikle kapalı olduğu ve binaların arasında kaldığı için kapının önüne asılan havlu ve

peştamallar hamamların yerini belirlerdi³. Beyitte havlu ya da peştamalların kapılara asılması, hüsn-i ta'îl yoluyla gelip geçen güzeller ona yakınlık gösterecek diye suret hırsızları hamamın kapısına asıldı, şeklinde ifade edilmiş, böylece hırsızlık yapan kişinin cezasına işaret edilmiştir. Bağdatlı Rûhî ise hırsızlıktan asılan kişinin suçunu, kurulan darağacının önünde halka bir tellalın ilan ettiğini söylemektedir.

Çıkarup çâh-ı zenehdândan meger dil düzdini
Şimdi berdâr itmek ister kâkül-i müşkîn-i dost

Revânî, G. 32-6

Ol sûret ugrusun der-i hammâma asdılar
Tâ göstere perîler ana dil-rübâlîğı

Ravzî, G. 649-2

Didüm ol zülf-i siyehde ne çok efgânlar olur
Asılan düzdün önünce dedi dellâl yürür

B. Rûhî, G. 164-2

5. Celde: Sopa veya çomak anlamına gelen celde cezası, eski Türk hukukunun temel cezalarının başında gelir. Osmanlı hukuku başta olmak üzere Türk hukuk tarihi boyunca uygulana gelmiş celde cezası, en az üç ve en çok ta'zir cezası olarak 39 sopadır. (Akgündüz 1999, 10) Divan şiirinde sevgiliye öykünmek ve hırsızlık yapmak sopa cezasının karşılığı olmuştur. İlk beyitte sevgilinin boyuna özenen fidan, bahçıvan tarafından dövülmekte; ikinci beyitte ise âşığın kanını çalarak içen lal dudak, âşık tarafından töre ve kanun gereği cezalandırılarak dövülmek istenmektedir.

Nihâl öykündüğüçün kadd-i yâre
Beline bâğbân urdu dayağı

Zâtî, G. 659

La'lin şehâ ugurlayın içti yüreğim kanını
Tokuzladısaram anı türe ile yosun için

Kadı Burhaneddin, G. 425

6. Hapis: Osmanlı'da genellikle ta'zir yönünden suçluya bir yaptırım uygulanması gerekiyorsa hapis cezası uygulanmıştır. Adam öldürme, yol kesme, isyan, hırsızlık, genel ahlak ve aile düzenine karşı işlenen suçlar, vergi ödememek, iftira, yalan tanıklık yapma, hürriyeti tehdit, casusluk, görevi ihlal, yasak eşya ticareti, alkol ve uyuşturucu kullanma, orman yakma, yetkili mercilerin emirlerine uymama, bazı askerî suçlar ve dinî gerekçeleri yerine getirmeme gibi suçların cezası Osmanlı'da hapis olmuştur.⁴

³ Ece Koçal, "Tarihi Hamamlar Modern Yaşamın Stresini Atmak İsteyenleri Ağırıyor" 17 Şubat 2006, www.arsiv.sabah.com.tr

⁴ Avcı, Mustafa, "Osmanlı Hukukunda Hapis Cezası", http://www.akader.info/KHUKA/2002_mart/osmanli_hukukunda_hapis.htm

Divan şiirinde hapis cezası, hapis için kullanılan mekânların hatırlatılması ve âşğın ya da birtakım unsurların zindanda alıkonulması şeklinde yer eder. Divan şiirinde en çok adı geçen Yedikule Zindanı'ndan başka Osmanlı zamanında İstanbul'da Galata, Rumelihisarı, Ağakapısı ve Baba Cafer gibi adıyla anılan zindanlar çok ünlüydü. Adi suçlular Galata ve Zindan Kapısı'na; vezir, paşa gibi yüksek rütbeli kişiler ise Yedikule Zindanı'na hapsedilirlerdi. (Pakalın 1993, 663) Ayrıca eskiden katil ve hırsızların hapsedildiği Roma devrinde kilise olarak yapıldığı hâlde Bizans, Osmanlı ve Cenevizliler tarafından hapisane olarak kullanılan Tersane Zindanı (Onay 2000, 439) Divan şiirinde yer eden başka bir mahbestir:

Ko dil kalsun hayâl-i zülf ile zindân-ı hicrânda
Olur cây-ı selâmet düzd-i nâ-tersâna tersâne Nâbî, G. 754-7

Çeşm-i fettânî gibi sefk-i dimâya teşnedür
Mesken olmuşdur o şüha var ise Yedikule Sâfî, G. 252-11

Divan şiirinde hapis cezasını anımsatacak şekilde zindan çok fazla kullanılmıştır. Âşğın vücudu⁵ felek⁶ sadak⁷, aşk⁸, güzellik⁹ gibi daha pek çok unsur zindan ve mahbesin benzetilene olmuştur. Bu benzetmeler dışında sevgili ve âşık arasındaki münasebetleri ortaya koymak için birtakım teşbihler yapma imkânı doğmuştur. Mesela sevgilinin dudağını çalmaya niyetlenen gönül, çene çukurunda hapsolür. Bazen de Hz. Yûsuf gibi zindanda kapalı kalır.

Özellikle mutasavvîf şairlerde hapis kavramı daha geniş anlamlarda kullanılır. Dünya şeytanlarla dolu bir zindan olmasının yanında kimi zaman Allah, mürşid ya da peygamberin yoklukları ile nefis ve süflî âlem de zindana teşbih olunur. (Güleç 2006, 181-190)

Kısaca Divan şiirinde hapis, sadece âşğa reva görülen bir ceza değildir. Herhangi bir suçun karşılığı olarak birtakım unsurlar hapis cezasına uğrayabilir. Mesela sevgilinin saçının kokusunu çalan misk hapse atılabilir ya da işlediği suçlardan hapse konan nefis Şeytanı gece saatlerinde zindandan kurtulabilir.

⁵ Cân gam-ı gamzen ile mahbes-i tenden çıkdı / Sanki bir merdüm-i mahbûs idi zindân deldi (Bâkî, G. 501-3).

⁶ Oldı gam-ı Yûsuf'la felek başına zindan / Sanman ki Züleyhâ dahi mahbûs değüldür (Fehîm-i Kadîm, G.102/6)

⁷ Tiri benzer göricek nâvek-i müjgâna sadak / Tutdu kanlu deyü bend eyledi zindâna sadak (Hayâlî, G. 260-1)

⁸ Bugün güzlârındur merdân-ı derdün/ Tekellûf ehlinün zindanıdur aşk (Hayâlî, G. 256-3)

⁹ Halâs olmak ne mümkündür deme zinhâr o mahbesden / Hemân mevkûf-ı hüsn-i iltifât-ı padişâhidür (Nefî, G. 31-8)

Çin-i zülfine gelür bûy alur uğrı diyü
Saldılar habse tutup kahr ile miskin Hutun'ün Adlî, G. 55-2

Bulmasa tan mı cihân zindânı bendinden halâs
Ana kim bu şeb-rev-i İblîs-i nefis oldı 'ases Âhî, Tevhid, 7

7. Sürgün: Bir ceza çeşidi olan sürgün, hem İslam hukukunun belirlediği suçlara hem de yöneticinin takdirine bırakılmış ta'zir suçlarına uygulanabilen bir cezadır. Suçun niteliğine, suçlunun makamına göre belirlenen sürgün yeri, suçlunun kaçma ihtimalini ortadan kaldırmak, onlara kolayca hükmedebilmek gibi sebeplere göre de şekillenmektedir. Bozcaada, Midilli, Sakız, Girit, Rodos ve Kıbrıs gibi Akdeniz adaları ile Trabzon, Sinop, Malkara, Dimetoka, Bursa, İzmir ve Kütahya sürgünlerin yapıldığı yerlerdendir. Osmanlı'da devletin düzenini bozan, memuriyetini kötüye kullanan, emir ve yasaklara aykırı davranan ve şer'î hükümlere uymayanlar sürülmüşlerdir. (Köksal 2006, 283-294-341)

Divan şiirinde ise sevgili karşısında suçlu olan herkes, her şey sürülmeyi hak etmektedir.

Ger gâyb oldum-ısa katından anun n'ola
Bu suçu bana ol şeh-i devrân bağışlaya Ahmedî, G. 69-15

Kûyuna gelmiş rakîbi sür çıkar didüm didi
Bir sipâhîdür henüz itmiş değül tîmâr zabt Ravzî, 362-5

Öykünür meclisde la'1-i yâre câmî gördiler
Sâkîye emr itdiler ol demde anı sürdiler Şehâbî, 114-1

Devlet adamlarının padişah fermanları ile sürüldüklerinden yola çıkarak beyitte şarap (kızıl deli), rakıyı (ak yazılıyı) sürgüne gönderen bir sultan olarak hayal edilmektedir.

Ak yazılı işâret edip nefyini gamın
Fermân verir kızıl deli sultân efendimiz Kânî (Onay 2000, 82)

8. Kınama ve Azar: Fıkıh kitapları arasında anılan ta'zir cezalarından biri olan kınama, özellikle yalancı şahitlik ve kalpazanlık gibi adi suçlarda uygulanmıştır. (Akgündüz 1999, 10) Kınama şeklindeki ta'zir cezaları sünnete dayandırılmaktadır. Buna göre ceza kişiyi mahkemeye çağırma ile gerçekleşir ve suçluyu azarlamak için kaba ve ağır konuşmalar yapılır. Kınama çeşitleri önceden belirlenmiş değildir. Kadı, suçluyu dilediği kelime, cümle, işaret ve başka yollarla kınayabilir. (Yakut 2011, 47-48)

Sevgilinin âşığa takındığı tavırlar ve ruhî hâli dikkate alınırsa azarlama ve kınama onun âşık için sık sık başvurduğu cezalardan biri olarak ön plana geçer. Kendini bir türlü sevgiliye kabul ettiremeyen âşık, camını da verse sevgilinin vefasında bile azar olduğunu düşünmektedir.

Ben baş u cân kodum yolına ol neçün 'aceb
Dâyim 'itâb u hışmıla bana cezâ ider Ahmedî, G. 139-6

Benümle bir nice söz Allah için müvâcih söyle
Çenan ki layık-ı lutf olmasam ‘itab yüzünden Kavsî, G. 397-9

Nâz ile itse tekellüm kaçan ol gonca-dehen
Gösterir mihr ü vefâ semtin ‘itâb-âlûde Nisârî, G. 220-4

Başka bir beyitte şair, şarap içmeyi bir suç olarak görmemekte ve kadının onu haddinden fazla azarlamasına bir anlam verememektedir.

Şâribü'l-hamra tutalum ki had lâzım
Kâdı anı niçin âzâr ide fevka'l-had Mesihî, G. 35-2

9. Teşhir: İslam hukukunda teşhir, bir ceza olarak kabul edilmektedir. Buna göre ta'zir cezalarından sayılan teşhir, suçun insanlara duyurularak ondan sakınmaları hususunda uyarılmaları ve yaptığı rezilliklerin herkesin bilmesi olarak algılanmıştır. Osmanlı uygulamasında ise teşhir genellikle zina suçunun cezası olarak kanunnamelerde yer almaktadır. Teşhir, kişinin başına bir işkembe sarılarak eşek üzerine ters bindirilmesi suretiyle yapıldığı gibi, başın geçirildiği ağır bir tahtaya ufak çanlar takılarak ya da suçlunun boynuna ağır, büyük boyda bir çan geçirilerek gerçekleştirilirdi. Bazen mahkûm, boynunda mahkeme kararı asılı hâlde bir meydanda bekletilir bazen de suçlunun yüzüne karalar sürülerek, sakalı kesilerek teşhir ettirilirdi. (Kılınç 2007, 1015-1017)

Beyitlerden anlaşıldığı üzere gerek âşık, gerek âşıkla ilgili birtakım unsurlar sevgiliye benzemeye çalıştıkları ya da sevgiliye olan ilgileri yüzünden yüzlerine karalar sürülerek halka teşhir edilmektedirler.

Bir nazar kılduğičün gayre bu ter-dâmen gözüm
Kara dürtüp yüzine ben anı rüsvâ itmişem Ahmedî, G. 60-3

Mâhun yüzine kara sürüp gezdürür felek
Öykündi var ise yine yârun yanığına Emrî, G. 426-3

Ey güneş-ruh sana öykünse eğer gökde kamer
Yüzine kara sürüp ‘âleme rüsvâ eyle Ravzî, G. 566-2

Öykündüğüçün zülfüne cânâ yed-i kudret
Miskün yüzine kara sürer Çîn ü Hutende Mesihî, G. 244-3

Bir başka beyitte ise güllerde asılı kalan bülbüller, idam edilip de başları burçlarda teşhir edilen idam mahkûmlarına benzetilmektedir.

Goncalar gülşen hisârında bedendür sanmanız
Asılı ol burca kanlu başıdır bülbüllerün Sun'î, G. 89-2

Sevgilinin aydınlık çehresinin manasını çalan ay, yaptığı hırsızlık sonucu halka teşhir edildiği için rezil rüsva olmaktadır.

Ma'nâ-yı rûşenün alup ugurlayın senün
Rüsvay olup durur nite kim düzd mâhtâb Mesihî, K. 7-43

Nasihatlerden nasibini almayanlar eşek çanının ve kalpazanlık yapanlar ise maden erittikleri tavanın boyunlarına asılması ile teşhir edilmektedirler.

Şu kim kulağına asmadı pend gevherini
Asılsa boynuna anun yaraşa har ceresi

H. Hamdî, G. 151-2

Astılar boynuna gök sırlı amel pütelerin
Kalbezenlikde tutulmuş gibi zerger sünbül

Sâbit, K. 8-8

Teşhir cezalarından biri de saç tıraş etmek idi. Şair, saçını tıraş etmek için sevgilinin kılıcını bilemediğini vurgulamaktadır.

Başımı itmek diler gibi tıraş
Tığımı turmaz biler ol ser-trâş

Hisâlî, G. 194-1

10. Çarmıha Germek: Çarmıh cezası da eşkıyaya ve özellikle casuslara uygulanırdı. (Koçu 1971, 31-33) Mahkûm anadan doğma soyulur, kolları ve bacakları açık, yüzükoyun bir çarmıh üstüne sımsıkı bağlanır, omuz başları ve butlarının kaba etleri bıçak ile oyularak buralara iri yağ mumları dikilir ve yakılırdı. Çarmıh, üzerindeki mahkûm ile beraber bir devenin üstüne konularak şehirde dolaştırılır, teşhir edilirdi. Mahkûm ölmezse akşamüstü asılırdı.

XVII. yüzyıl ortalarında asi Abaza Mehmet Paşa'nın İstanbul'da tutuklanan casusları böyle idam edilmişti. 1553'de Macar kralı I. Ferdinand'ın vergilerini ödemek üzere İstanbul'a gelen heyet içinde yer alan Hans Dernschwam, İstanbul ve Anadolu'ya ilişkin izlenimlerini topladığı bir kitapta çarmıha germe cezasına da yer verir: "13 Mart 1554'de Sinan Paşa, Galata'da bir Macar yahut da bir Hırvat köleyi, kolları haç biçiminde asılmış vaziyette çiviletti. Her iki bacak kemiğinden çivilerle tahtaya çaktırdı, akşama doğru idam edilinceye kadar bütün gün orada kaldı. Bu kölenin suçu kaçıp özgürlüğüne kavuşmak istemesiydi." (Yıldırım 2000, 38)

Şair, hâkimin hükmü ile düşmanın çiviletilerek çarmıha gerildiğini ve çektiği acıdan dolayı vücudundaki her bir kılın çivi gibi battığını söylemektedir.

Çarmıh itmeg için dest-i kazâ düşmenünün
Her ser-i müyi olupdur bedeninde mismâr

Mesihî, K. 8-36

Ahmedî, âşığın çektiği sıkıntıları anlatmak istediği bu beyitte, gerileceği çarmıhı sürdüğünü ancak taşıyamayıp yüz üstü düştüğünü söyleyerek eşek sırtında çarmıhı taşıdığına telmih yapmaktadır.

Geh bend ü kayda düşibenün oldı çâr-mîh
Geh süriyebenün yüzi üstine düşdi hâr

Ahmedî, K. 43-7

11. Kulak Çekmek: Yargıcın takdirine bırakılmış cezalardan biri olan kulak çekme hafif cezalardandır.¹⁰ Divan şiirinde genellikle kulak çekme ile kanun ya da tanburun akordunu yapmak için aletin sapında ya da tellerin bağlandığı kısımda olan burguların kıvrılması arasında bir bağlantı kurulmaktadır. Beyitlerde bazen de birtakım suçlar atfedilen kişi veya unsurların da kulağı burulmaktadır. Mesela feleğin elinde helak olan âşık, kendini sürekli kulağı çekilen bir kişi olarak görmektedir. Âşığın kara bahtından sorumlu olan felek, sazın burgusunu burur gibi kulağının çekilmesini hak etmektedir. Gözyaşı akıtan âşığa özenen çeşme kurnasının açılıp kapanması kulağı burulan bir insana benzetilmektedir.

Nerrâd-ı dehr elinde benüm hâl-i zârımı
Arada tâs-veş kulagı çekilen bilir Sehâbî, G. 61-4

Yerlü yerden siz ey erbab-ı tarab varı durun
Ele sazınuzı alun çarh kulagımı burun Kavsî, G. 273-1

Öyküdi gerçi çeşmüme çok çeşme lûlesi
Ammâ kulagın iller anun az burmadı Bâkî, G. 521-1

12. Ölüm Cezası: İslam hukukunda ağır suçlar için söz konusu olup kasten adam öldürme, evlinin zinası ve irtidad (din değiştirmek) suçlarına uygun görülen cezadır. Bunlar dışında diğer suçlara ya da din değiştirene ölüm cezası verilip verilmeyeceği konusu fıkıhta tartışmalı hükümlerdir. Hz. Peygamber'in yukarıdaki üç sebep dışında da ölüm cezasını uygulattığı, mesela hayvanla veya hemicinsiyle ilişki kuran cinsî sapıkların, Müslümanlar arasında fitne ve fesada yol açanların, mahremiyle evlenenlerin, sihirbazların, suç işlemekte ısrar edip ceza ile uslanmayan hırsızın ve şarap içenin suçlarını tekrar etmeleri hâlinde öldürülmesini emrettiği rivayetler arasındadır. Bu uygulamalardan hareketle İslam hukukçularının çoğunluğu, devlete had ve kısas dışında ölüm cezası verme hakkı tanımışlar ve dinde olmadığı hâlde yeni âdetler çıkaranların, düşman lehine casusluk yapan Müslüman'ın öldürülmesinin cevazını tartışmaktadırlar. (Bardakoğlu 1993, 474)

Geniş bir coğrafyaya yayılan Osmanlı Devleti'nde özellikle sosyal ve iktisadî çalkantıların olduğu dönemlerde asayişin temin ve merkezizetçi devlet anlayışını yerleştirme düşüncesi ile ölüm cezalarında zaman zaman İslam hukuku esaslarının zorlandığı bile olmaktadır. Osmanlı'da siyaset cezası olarak ölüm de dâhil her türlü ceza verilebiliyordu. Mesela esir çalan, köle veya cariyeyi kandırıp kaçıran, birkaç defa hırsızlığı sabit olan kimselerin cezası asılmaktı. Ayrıca görevlerinde ihmali görülen devlet

¹⁰ Akgündüz, Ahmet, "Osmanlı'da Hukuk Sistemi",
www.birsuturkdevlet.weebly.com/osmanlida-hukuk.html

hizmetlileri de siyaseten katille cezalandırılabilirdi. (Aydın 1993, 480) Merkeziyetçi devlet anlayışının gereği olarak huzurun ve devletin devamlılığının sağlanması esasına uygun olarak padişahlar ceza verme yetkilerini ellerinde tutmuşlar ve devletin çıkarlarını koruma adına siyaseten katil yetkilerini kullanmaktan çekinmemişlerdir. (Katdı 2013, 182)

Âşık, sevgilinin yazdığı hükmün âşıkların katline sebep olduğunu bilse de bu durumdan memnundur. Âşığı siyaseten öldürmeye kalkan sadece sevgilinin hattı ya da kaşı değildir. Gamze de âşığı katletmeyi dilemektedir. Ancak âşık için bu sorun teşkil etmez. Çünkü katledildiğine dair şahit bulacaktır. Osmanlı ve İslam hukukunda katil suçunu itiraf etmese bile ispat için iki erkek şahit yeterlidir. (Şen 2000, 182) Öte yandan ayrılık gamı da âşığı katletmeye hazırdır.

Katl-i ‘uşşâka hatı hükm-i hümâyûn yazmış
Ravziyâ görmedüm anun gibi tigrâsı güzel Ravzî, G. 421-5

Gamzen diler ki katil-i gâzî ola ne gam
Ol katlden ki anda şehâdet bula katil Ahmedî, G. 387-5

Neler eyler gam-ı hecrün beni tenhâ bulsa
‘Acabâ itmedüğü cevri ü siyâset mi kalur Nâmî, G. 74-6

Divan şiirinde âşık çeşitli şekillerde ölüm cezasına çarptırılmaktadır. Bunlardan en yaygın olanı sevgilinin saçlarının ipe benzetilmesi ve gönüllerin saçlarda asılı olması hayalinden yola çıkarak âşığın darağacına çekilmesidir. Bazı beyitlerde ise mumların tavana asılması darağacına çekilmiş bir insan olarak hayal edilmektedir.

Zülfi ile kaşları tâkında cân asılmağa
Dûd-ı dilden kara ibrişim kemendüm var benüm Âhî, G. 66-3

Niçe bin diller asar zülf-i dil-âvîzün senün
İrişür Çinden sabâ hiç korkmaz urganın çeker Emrî, G. 116-4

Tek beni zülf-i dil-âvîzüne ber-dâr eyle
Çekeyin pâdişehüm kendü elümle resenüm P. Şem’î, G. 116-5

Dönmen çekerem özimi ber-dâr anuñün
Bi’l-lâh ki dönmekliğüme dahı ne çâre Hidâyet Çel., G. 203-3

Katlüme hattun getürdi nâme-i tezvîrler
Salbüme zencir-i zülfün kılmasun tedbîrler Emrî, G. 86-1

Ucında rengdür sanma ruhunçün asdılar şem’i
Ayagına inüpdür cümle-i cismindeki kanı Emrî, G. 560-2

Ahmet Paşa, gönlün sevgilinin gece saçlarında dolaşmasını asılma sebebi olarak görürken, aynı zamanda bu beyitten gece gezen kişilerin asesler tarafından asıldığını da ilan etmektedir. Bu beyit, Osmanlı’da özellikle gece hırsızlarının şehrin uygun görülen bir yerinde hatta bazen

girdiği evin, dükkânın ya da hanın kapısına asıldığını (Yıldırım 2000, 36) ispat eder niteliktedir.

Asesi hüsn ilinin gönlümi zülfünde bulup
Gece gezdik diye asmağa yarakladı resen

Ahmed Paşa, G. 237-4

Başka bir beyitte ise sevgilinin yüzüne bakmaya yeltenen âşığın bir bakış için asılması bile mümkün görünmektedir.

Çü bir cemâle baharsan olur adun hâyin
Dilerler ol nazarıçun seni itmege ber-dâr

Ahmedî, K. 26-17

Âşık sevgili tarafından asılrsa ya da buna niyet edilse bile âşık da rakibi asma isteği ile doludur.

O boğazından asılası bile ya'ni rakîb
Acabâ kanda bulunur ana urgan bu gice

Ravzî, G. 567-3

Âşığın diğer bir katledilme biçimi başının kesilmesidir. Ravzî'nin başın ecel demircisi tarafından örse yatırılıp kesildikten sonra mızrağa geçirilmesini söylemesi kesilen başların mızrakların ucuna takılmasını hatırlatmaktadır.

Haddâd-ı ecel başını sindân-ı fenâyâ
Koyup urusar nâ-geh ana mitraka kıkı

Ravzî, K. 12-10

Âşığın başını sevgilinin gamze hançeri kestiği gibi bazen de zaman ya da ecel kılıcı bu işi görmektedir. Şiirler de ele alınan bu öldürme biçimi, en çok sevgiliye benzemeye çalışan ya da ona olan ilgisini belli eden meclis mumunun başının kesilmesi şeklinde kendini göstermektedir.

Cân alup baş kesmeği kesmedi gamzen hançeri
Kanda âşûb olsa anda bir katîl eksük degül

H. Hamdî, G. 101-4

Nokta-veş ayırsa tenden başımı tîğ-i ecel
Harf-i 'ışkun mümteni'dür levh-i dilden k'ola hak

Âhî, G. 62-6

Ey niçe başlar keser zulm ile devr-i bî-amân
Sûsen anunçün biline tîg u hançer bağlamış

H. Hamdî, G. 74-4

Sûz-ı 'ışkı rûşen itmiş gâlibâ bezm içre şem'
Kim götürüp bir ayag üstinde boynın vurdılar

Şehâbî, G. 114-2

Öldürme biçimlerinden biri de suda boğmaktır. Sevgilinin dişlerine benzemeye çalışan incileri sedefin boğacağını söyleyen şair, sevgiliyi karadan seyreden rakibin de denize atılarak az kalsın boğulacağını nakletmektedir. Beyitteki "soydı" sözcüğü Osmanlı'da suçlunun derisinin soyulup denize atıldığı olayını hatırlatmaktadır.

Dürün ol dişlere ta'n idecegin bilse sade f
Beslemezdi anı suya boğup eylerdi telef

Emrî, G. 245-1

Soydı denize koydı rakîbi bogayazdı
Karadan iderken o sitemkârı temâşâ

Ravzî, G. 68-3

13. Köle Azat Etme Cezası: İslam hukukuna göre Nisâ suresine dayandırılan bu ceza, bir kişinin kazara birinin ölümüne sebebiyet verince yerine getirilmesi gereken bir cezadır. Söz konusu ayet şudur:

“Ve bir müminin, bir mümini öldürmesi, ‘hata ile olması hariç’ olamaz (caiz değildir) ve kim bir mümini bir hata sonucu öldürürse, o zaman bir mümin köle azat etmesi ve ölenin ailesine bir diyet teslim edilmiş olması gerekir, ancak onların, (o diyeti) sadaka olarak bağışlamaları hariç. Fakat o (hata ile öldüren) eğer, size düşman bir kavimden olup ve o müminse, o takdirde, bir mümin köle azat etmesi gerekir. Ve eğer sizinle arasında anlaşma bulunan bir kavimden ise o zaman ölenin ailesine teslim edilmiş bir diyet ve bir mümin köle azat etmesi gerekir. Fakat (bunları) yapmaya imkân bulamayan kimse ise o takdirde tövbesinin Allah tarafından kabulü için, art arda iki ay oruç tutsun. Ve Allah, en iyi bilendir, en iyi hüküm verendir.” (Nisa, 4/92)¹¹

Beyyitte geçen köle azat etme cezası sevgiliye âşğın gönlünü yıktığı için uygun görülmüştür.

Yıhdugün gönlümü küffâre vâcibdür gerek
Yâ beni âzâd ide yâ bin kul âzâd eyleye

Kavsî,G 445-2

14. Çengele Asma ve Kazığa

Oturma: İstanbul’da, Eminönü’nde bulunan çengel, kalın kalaslardan yapılmış kale burcuna benzeyen bir alet idi. Üst kısmına, çeşitli büyüklükte ve uzunlukta, baştan yukarıya doğru kıvrık ve sivri, keskin, bir tarak şeklinde bir sıra, kasap dükkânlarında olduğu gibi, çengeller konmuştu. Çengel cezasına eşkıya, özellikle korsanlar çarptırılırdı. Kaptan paşalar donanma ile Akdeniz’den dönerlerken korsan getirirlerdi.

Bunlardan bir kısmını kadırgaların direklerine astırırlardı. 1655-1656 yıllarında Türkiye’de bulunmuş olan Fransız seyyah Jean Thevenot çengeli şöyle anlatıyor: “Çengele asmaya gelince bu birçok yerinden tıpkı kasaplarınki gibi ucu sivri demirden çengellerin bulunduğu bir ceza aletidir. Üst kısmına suçlu palanga ile konduktan sonra, düşmeğe bırakılır ve düşerken asılır. Eğer bu asma işi vücudun orta yerinde ise kötü bir şey yoktur. Çünkü bir sefer de ölür. Fakat eğer çengel başka bir tarafından tutuyor ise bazen orada üç gün eziyet çekmeğe devam eder. Ve nihayet acıkmış ve susamış hâlde acıdan kıvranarak ölür. (Yıldırım 2000, 36-37)

¹¹ www.kurantefsiri.org/hidayet.aspx?sID=4

Divan şiirinde aşğın çektiği her türlü eziyet çengel cezasına teşbih edilmiştir. Aşk acısı ile sürekli ahlar çeken âşık, onun arkadaşlığını yitirince ahların göğse türlü acılar veren çengellere dönüştüğünü söylemektedir.

Âh idi benüm hem- nefesüm ol da tutıldı

Çengâl olup âh meger bagruma ildi

H. Hamdî, G. 172-3

Sevgilinin dudağını çalmaya çalışan gönül hırsızı, sevgilinin çengel saçlarına asılmaktadır.

Ser-i zülfün ider dil düzdine çengâl besbelli

Eger ki nâz u istignâ iderse hâl besbelli

Ravzî, G. 661-1

Kâkülün devrinde ber-dâr itmege dil düzdini

İy kemân-ebrû ser-i zülfün asar çengâllar

Cem, G. 97-4

Âşık sadece sevgiliden değil, felekten de çekmektedir. Bahtını kara yazan feleğin hilalini çengele benzeten şair, hilalin içindeki yıldızı da vücudu olarak hayal etmiştir.

Görinen gökde hilâlile sitârem sanman

Göz diküp çarh-ı felek kasduma açdı çengâl

P. Şem’î, K. 8-42

Felek ve sevgilinin saçları arasında bağ kuran şair, “Uğursuz baht ile sevgilinin saçına bağlanan gönüllerden olma, sonra baş aşağı çengele asılmış hırsıza dönersin.” demektedir.

Vâj-gûn baht ile dil-beste-i gîsû olma

Dönme ol düzd-i nigûn-sâra ki çengâldedir

Sâbit, G. 97-2

Çengele asılı olan kişinin duruşundan benzetmeyle ortaya çıkan “Çengel çiçeği olası” cümlesi, eskiden beddua olarak kullanılırdı. (Şentürk 1995, 51) Beyitlerde sık sık geçen bu benzetmeye örnek olarak sevgilinin saçlarından koku çalan sümbülün çengel çiçeğine döndüğü şu beyit uygundur:

Çengel çiçeği kıldı kazâ sümbül-i bâğı

Ugurladı bu büyü diyü kâkül-i hamdan

Emrî, G. 407-3

Fransız seyyah Le Brun, Türkiye’de falaka cezası dışında büyük suçlarda asma, boğazlama, kafa kesme veya kazığa oturtma yöntemleri uygulanarak ölüm cezalarının da verildiğini dile getirmiştir. Ancak kazığa oturtarak verilen ölüm cezasının yalnızca, yol kesip hırsızlık yapan eşkıyalara ve katillere verildiğini belirtmiştir. (Gürer 2010, 123) Latifî Tezkiresinde (Canım 2000, 324) Şükrî adlı bir şaire ait olan beyitler hem çengel çiçeğini hem de kazığa oturtmayı söylemektedir.

Yüzini gören istemez asmağa güvâhı
Ursan kazığa kimse demez neydi günâhı
Bâğ içre tutup ol güli kazıkladı dirler
Görem anı çengel çiçeği olsun İlâhî

(Pakalın 1993, 348)

15. Ağza Kurşun: Bir yabancı seyyah gözlemlerini aktarıyor: “Ramazan ayında oruç tutmayan kimseler de vardı. Fakat onlar çok zaman gizlice yerler ve içerlerdi. Çünkü onlar bunu aleni olarak yaparlarsa başları derde girerdi. Ramazan ayında şarap içenler ağızlarına kızgın kurşun dökülmek sureti ile cezalandırılırlardı. Bazen de ölüme mahkûm edilirdi. Ceza birkaç defa tatbik edilmiş fakat şimdi oldukça azdır.” (Yıldırım 2000, 45-46) Emrî, şarap içen goncanın ağzından kuşun akıtıldığını birtakım benzetmelerden yararlanarak vermektedir.

Kurşun akıtdı jâle boğazına goncanın
Devr-i lebünde içdi meğer kim şarâb-ı nâb

Emrî, G. 34-2

16. Alna Mühür Vurmak: Muhabbet tellallığı yapanların ve yalan yere tanıklık edenlerin alınlarına damga vurma, İslam ceza hukukunun hiçbir yerinde bulunmayan ve ta'zir cezalarını sayan fıkıh kitaplarında da yer almayan bir ceza olmasına rağmen bazen Osmanlı'da uygulanmıştır. (Üçok 1947, 62, 68) Şair, Osmanlı'da alna vurulan bu damgaların kırmızı renkte oluşuna nispetle gülün kırmızı renginin sebebini hüsn-i ta'lil sanatı yaparak açıklamaktadır: Yanağın kırmızılığına özenen gül, onunla tezvîr (yalancı tanıklık) davasına kalkıştığı için alnına damga vurulmuştur.

Alnına tamga urupdur hâkim-i kudret gülün
Rûy-ı yâr ile meger da'vâ-yı tezvîr eylemiş

Emrî, G. 224-2

17. Falakaya Vurmak: Osmanlı'ya seyahat eden gezginler, adalet sisteminde suçlu bulunanlara uygulanan cezalara da yer vermeyi ihmal etmemişlerdir. Fransız seyyah Le Brun, korkunç bir ceza olarak nitelediği falaka cezasını uzun uzun anlatmıştır. Suçlu bulunan kişilerin genellikle, falakaya yatırılarak ayak tabanlarına sopayla vurulmak suretiyle cezalandırıldıklarını belirtmiştir. Vurulan sopa sayısı, suçun niteliğine veya suçun işlenmesi sonucunda zarar gören kişinin uygun gördüğü sayıya göre belirlendiğini, bu cezanın uygulanmasından sonra insanların birkaç hafta bazen de birkaç ay yürüyemediklerini dile getirmiştir. Ayrıca, kimi zaman da bu cezanın ayak tabanları yerine sırta da uygulandığını kaydetmiştir. Söz konusu cezanın, yalnızca erkeklere değil görevlerini yerine getirmeyen kadınlara da verildiğini söylemiştir. (Gürer 2010, 123)

Fidanda yeni çıkmaya başlayan gonca uç verdiğinde henüz ağır basmadığı için başı eğilmemiş, dik durmaktadır. Şair, bu manzaradan yola çıkarak goncanın inatçılığında şahnenin (inzibat memura) tomruğuna falakaya vurulduğunu dile getirmektedir.

Şahne-i nâmiyenin tomruğına girmez idi
Olmasa böyle mu'annid mütemerrid gonca

Sâbit, G. 295-3

Başka bir beyitten ise kadı vekilinin ayağı her tökezleyen kişiyi sarhoş sanıp şirretlik yaparak onu falakaya yatırdığı anlaşılmaktadır.

Sürçenün mest diyü ayağın almak ister
Görmedüm ben bu ayak nâ'ibi gibi şirrir

Sâbit, G. 90-6

18. Burun Kesmek: Osmanlı'da uygulanan ta'zir cezalarından biri olan burun kesme, Sultan Selim Kanunname'sinde seferden kaçmayı alışkanlık hâline getiren askerlerin burunlarının ya da kulaklarının kesilerek siyaseten cezalandırılmaları, ayrıca para cezasına çarptırılarak hapsedilmeleri şeklinde uygulanan bir ceza olarak bulunmaktadır. (Yakut 2011, 83) Beyitte şair, "Makas, sevgilinin yanağına öykünen meclis mumunun burnunu siyaseten kesti." diyerek mumların kesilmesi olayına telmih yapmakta hem de söz konusu cezayı hatırlatmaktadır.

Şem'-i meclis meger öykündi çerâg-ı ruhuna
Burnını kesdi siyâsetler idüp ana makas

Ravzî, G. 357-2

19. Dil Koparmak: Dil koparma, bazı kaynaklarda Osmanlı işkence çeşitleri içinde anılırken¹² Eski Türkler'de de çeşitli suç ve fiillerden ötürü işkence, organ kesimi, sakatlama, yaralama, araba tekerleği altında ezmek, yüzü damgalamak, dağlamak, el, kulak, göz çıkarmak, ayak kıstırmak, diş kırmak gibi usullerin yanında dil kesme de uygulanmıştır. (Arık 1996, 36) Eski Türklerde dil kesme gibi İslam ceza hukukunda bulunmayan cezalara yer verildiği ve bu hükümlerin birçok bakımlardan Osmanlı kanunnameleri hükümlerine benzediği açıkça görülmektedir. (Üçok 1947, 72) Bu hükümlerin kaynağı hakkındaki bilgi olmamakla birlikte bunların Türklerin örf ve âdet hukukundan doğmuş oldukları ve Osmanlılardan önce Selçuklar zamanında yürürlükte oldukları kabul edilebilir. Nitekim 884 - 921 yılları arasında hüküm sürmüş olan Alâ üd-Devle Bey'e izafe edilen kanunnamedeki hükümler buna örnektir. (Üçok 1947, 68) Söz konusu kanunnamedeki 34. hüküm şudur: "Eğer avamdan ise şer'le isbat itdüreler değül ise havasdan dindar kimesne ise sözüne inanalar ve avamdan olan yalan çıkarsa beş altın alma veyahut dili kesile." (Üçok 1947, 71)

Eski Türklerde Allah'a hakaret veya küfür edenin dilinin koparılması (Arık 1996, 36) gibi bir uygulamanın Osmanlı döneminde de devam ettiğine dair bir delil olarak Ravzî'nin beyti uygundur. Çünkü şair, Hz. Muhammed'e "Yoktur." diyenin dilini makas ile keseceğini söylemektedir.

Mikrâz-ı lâyile keserin Ravziyâ dilin
Her kim ki lâ dir ise bizüm Mustafâ' muza

Ravzî, G. 570-5

¹² www.osmanturkoguz.blogspot.com.tr/2011/02/277-osmanlida-iskence-cesitleri-ve_06.html

Divan şiirine genellikle mumun veya kalemin dilinin kesilmesi şeklinde yansıyan bu ceza, bazen de sevgiliye karşı işlenen “öykünme” suçunun hükmü olarak görülmektedir.

Benefşe reng ü bûyla senün zülfüne öykünmiş

Sabâ bu cürmiçün anun dilin çekdi kafâsından

Ahmedî, G. 483-6

Öte yandan âşığın dilinin kesilmesi öldürücü bir ceza olmadığı için sevgili için yeterli değildir. Çünkü kastı âşığı katletmektir.

Emrî kesmez dilini ölmeyicek dimişler

Dil kesilsün ben anı öldüreyin dimiş yâr

Emrî, G. 128-5

Her ne kadar Osmanlı’da dil kesmek, hırsızlık suçu için verilen bir ceza olmasa da şiirler dilden terennüm edildiği için, Sünbülzâde Vehbî şiir çalanın dilinin kesilmesi gerektiğini, belagat kanununda fetvanın böyle olduğunu vurgulamaktadır.

Sirkat-i şî’r edene kat’-ı zebân lâzımdır

Böyledir şer’-i belâgatde fetâvâ-yı sühan

S. Vehbî, K. 51-74

20. İşkence: “İşkence nedir?” sorusuna

verilen yanıt şudur: “İşkence, genellikle intikam ve devlet tarafından otoritenin sağlanması için suçluları cezalandırmak amacıyla uygulanır. Aslına baktığımızda işkence bir çeşit cezalandırma biçimidir. Genelde ölüm cezası öncesi veya ölüm

cezasının içerisinde işkence uygulanmaktadır. Bazen de suçluyu konuşturmak ve itirafa zorlamak için de işkence tercih edilmiştir.” (Kanat 2000, 38-39)

Hz. Muhammed, “*Kıyas ancak kılıçladır.*” buyurmasına ve burun, kulak kesmek, yüz dağlamak ve göz oymak gibi işkence usullerini yasaklamasına (Avcı 2008, 184) rağmen Osmanlı’da işkence birtakım kanunlarla düzenlenmiştir. İkinci Bayezid Kanunnamesi’nde 32. maddeden itibaren Sultan, söz konusu maddede bugünün Türkçesiyle “*Bir kimsenin elinde veya evinde çalıntı bir eşya bulunduğu takdirde, eşya o kişi tarafından satın alınmışsa satanı bulduralar. Bulamazsa ve daha önce de hırsızlıkla suçlandıysa bulup kadıya götürene veya bir başka yerde bulunduğunu ispat edene kadar işkence yapalar. Ama suçunun sabit olmadan evvel ölmemesi için işkencede ihtiyatlı davranalar ve işkencede ölenin dosyası kapatıla.*” buyurmaktadır.

İkinci Bayezid, bu kanunnameye “İfadem işkence altında alınmıştı.” gibisinden kadıya sonradan yapılabilecek itirazları önlemenin de yolunu göstermiştir. Aynı kanunun 39. maddesinde “*Hırsız taife işkence sırasında suçunu itiraf etse ve deliller de o yönde olsa itiraf geçerlidir.*” demektedir. Sultan, 40. maddede ise suç ortaklarına da işkence yapılmasını

emretmektedir: “Yakalanan ve suçu sabit olan hırsız bir başkasıyla beraber çalıştığını söylerse ve suça ortak olduğu iddia edilen kişi başıboş bir serseriye yahut sabıkası varsa o da işkenceye alına. Ama sabıklı değilse hırsızın iddiası üzerine işkence edilmeye.”¹³

Katiller genellikle işkence ile öldürülürdü. Saray bahçesinde bostancı fırınının yanında bulunan bir küçük hapishanede sanıklara infaz öncesi işkence yapılır ve işkencehaneye “fırın” denilirdi. “Fırına götürün.” demek işkence veya işkence emri demektir. (Yıldırım 2000, 36)

Mahkûmların özellikle konuşmaları için idamlarından önce çeşitli işkencelere tabi tutuldukları görülürdü. Mahkûmlar adeta ağır işkencelerle idamın infazına hazırlanırdı. Meselâ 1555’de Rumeli taraflarında kendisinin Şehzade Mustafa olduğunu iddia eden bir kişi etrafına büyük kalabalıklar topluyor, tımar dağıtıyor, rütbelere veriyordu. Mustafa hile ile yakalanarak İstanbul’a getirilip ağır işkencelerden sonra katledildi: “Padişahlık davasına kalkan serseri, Sultan Süleyman’ın Şark seferinden Üsküdar’a döndüğü gün işkence ile idam edildi. Elleri, ayakları, kulakları ve burnu kesildi. Uyuz bir at üstünde halka teşhirden sonra idam edildi.” (Yıldırım 2000, 52)

Cellatlar tarafından uygulanan bu işkencelerin başlıcaları ise şunlardı: Mahkûmun derisini diri diri ustura ile yüzmek, sinirlerini cımbızla çekmek, başlarını tıraş ederek ateşte iyice kızılaştırılmış bir demir taşı başlarına geçirmek, kemiklerini demir çekiçler ile kırmak, bedenini delip uzuvlarına sonda yapar gibi burgular sokmak, kaynayan sudan buz gibi suyun içine sokmak...¹⁴

Divan şiirinde söz konusu işkence çeşitlerinden bahsetmeden önce âşığın sevgilinin yaptıklarını işkence olarak gördüğünü söylemek gerekmektedir. Beyte göre beyler suçluları nasıl işkenceyle söyletiyorlarsa âşık da sağlam tabiatına rağmen sevgiliye dair içindeki her şeyi anlatmak zorunda kalmıştır.

Hep güzeller derdidür tab’-1 selimüm söyleden

Mücrimi işkencelerle tut ki begler söyledür

Ziyâî, G. 165-3

20.1. Su İşkencesi: Gözyaşının göze su işkencesi yapmasına gerek yoktur. Çünkü uyku hırsız göze hiç uğramamıştır. Beyitten hırsızlara kişiye boğulma hissini yaşatıldığı su işkencesi yapıldığı anlaşılmaktadır.

Sen yataksın diyü virme çeşme su işkencesin

Gelmedi ey girye hîc anun evine düzd-i hâb

Emrî, G. 18-3

¹³ Bardakçı, Murat, “Osmanlı işkencesi bile kanunla yapardı, Hürriyet Gazetesi”, 15 Ağustos 1999, www.webarsiv.hurriyet.com.tr

¹⁴ www.serenti.org/osmanlida-cellat-idam-ve-iskence/

20.2. Dağlama: Özellikle cani durdurmak ve zarar gören dokuların yayılmasını önlemek için kullanılan bir tedavi yöntemi olan dağlama, ateşte kızdırılan metalden bir aletin vücuda uygulanması veya deri üzerine koyulan bezden fitilin yakılması şeklinde yapılırdı. Divan şiirinde dağ, bir tedavi yöntemi olmakla birlikte âşıklığın timsali, bir inanç sistemine bağlılık ve süs unsuru olarak da beyitlerde kullanılmıştır. (Koç Keskin 2011, 23) Divan şiirinde en çok geçen usullerinden biri olmasına rağmen doğrudan bu işkenceyi kasteden beyitlere rastlamak mümkün olmasa da aşağıdaki beyitlerden ilkinde, âşığın göğsündeki dağları boynuna asılmış kâğıt tomarları gibi düşünmesi dağlanan bir suçlunun teşhiri gibi görünmektedir. Diğer beyitte şair, tenindeki dağ ve yarıkları, yağmacılık ve hırsızlıkları ile ünlü Hindular'ın dağlanan bedenlerine benzetmektedir.

Yaralu kollarımı dâğ-ı gamundan nice bir
Destmâl ile asam boynuma tûmâr gibi Âhî, G. 124-4

Tâze tâze dâğlarla kanlu kanlu şerhâlar
Hırka-i Hindûya döndürdi ten-i sad-çâkimüz Bâkî, Matlalar-5

20.3. Deri Yüzmek: Hallâc-ı Mansûr'a telmihen sık sık şiirlerde geçen deri yüzmeye, sevgiliye öykünen miske reva görülmüştür.

Zülfüne öykünmegin müşğün derisin yüzdiler
Kellelenmegin lebüne ezdi yârân şekkeri Revânî, G. 428-3

20.4. Yaraya Tuz Basmak: Doğrudan doğruya bu işkence çeşidine rastlamamakla birlikte şairin, yağın karı, yaraya tuz basılması olarak hayal etmesi ve karın toprağa bu eziyeti uygun görmesi söz konusu işkenceyi çağrıştırmaktadır.

Hâk hakîrûn ekdi yine yarasına tuz
Tâzeledi cerâhatını itdi kâr berf Revânî, K. 13-16

20.5. Burna Tuzlu Su Koymak: Şair, sevgilinin benini karabiber tanesine benzetenlerin burnuna tuzlu sular konulmasını istemektedir.

Burnına tuzlu sular koyulsun anı göreyin
Ravziyâ benzetse her kim hâl-i yâri fûlfüle Ravzî, G. 514-5

20.6. Mil Çekmek/ Kör Etmek: Siyasî suçluların gözlerini kızgın demirle ya da zehirli mille kör etmenin yanı sıra Osmanlı hanedanından da bazı kişiler gözlerine mil çekilmek suretiyle kör edilmişlerdir. (Onay 2000, 328)

Divan şiirinde genellikle âşığın ya da başka bir kişi veya unsurun sevgiliye bakmaya yeltenmesi bir suç olarak addedildiği için ona bakan her kim ve ne olursa olsun gözüne mil çekilmektedir. Üstelik sevgili “Beni seyret.” demesine rağmen âşığı kör etmekten de vazgeçmemektedir. Fuzûlî ise kirpiklerini kızgın mile benzetmektedir.

Şa‘şa‘a sanma harîm-i yâra bakdılar diyü
Mihri subh encüm gözine çekdi mîl-i âteşin Emrî, G. 373-2

Mil-i âteş-keş olur dîdeme seyr it beni dir
Hem idüp pey-zede-pâ dir bana ber-hîz ü biyâ

Nâmî, K. 25-34

Ey Fuzûlî bakmayam tâ gayra her hûnin müje
Âteşin bir mildür ki çeşmüme ibret çeker

Fuzûlî, G. 78-7

20.7. Kol, Ayak Kırmak: Osmanlı'da suçluya uygun görülen işkencelerden biri de buydu. Evliya Çelebi, belinde el ve ayak kıracak baltalarla dolaşan Kara Ali'nin portresini şöyle çiziyor: "Bu kolun üstad-ı kâmilî Kara Ali'dir ki bazularını sıvayıp tiği ateştabını kemerine bendedip, sair işkence edecek aletlerini kemerine asıp, el ve ayak kıracak baltaları iki yanına tıktırıp, sair yamakları dahi aletleriyle kemerlerini süsleyip yalınkılıç merdane cümbüş ederek geçerler ki, neuzübillah hiçbirinin çehresinde nur kalmamış zehir adamlardır." (Yıldırım 2000, 62) Âşık suçu ne olursa olsun uğrayacağı cezaya razıdır: Başı şişe gibi kırılsın, eli parçalansın, istemektedir.

Ad bahânedür arada kamu takdîr-durur
Ger başum şişe bigi sına ya uşana elüm

Ahmedî, G. 435-10

Şair, sevgilinin dudağını öpen kadehin ayağının sarhoşlar tarafından kırıldığını söylerken bu işkenceyi çağrıştırmaktadır.

Meclis içre mestler gördi lebün öper yürür
Ufadup ağzını kırdılar ayağın sâgarun

Emrî, G. 259-2

20.8. Dişleri Dökmek: Şair, goncanın sevgiliye öykünmesinin cezası olarak dişleri dökmeyi uygun bulmaktadır.

Ağzuna öykündügiyçün gonca anun jâleler
Muşt ile urup boğazına tıkar dendânların

Emrî, G. 374-3

20.9. Başa Ateşten Tas Vurmak: Osmanlı'da suçlu daha idam edilmeden önce alttan verilen ateşle kızdırılarak saç hazırlanırdı. Mahkûmun başı kesildikten hemen sonra baş bu saça bastırılır ve böylece sıcaktan dolayı kan beyinde iki saniye kadar dolaşacağı için adama yerde duran cansız bedeni son defa gösterilirdi.¹⁵ Divan şairleri, aşk acısının âşığın üzerinde oluşturduğu etkileri ya da feleğin kendilerine ettiği eziyetleri "başına tas vurulmuş" bir kişinin çektiği eziyetle bir görmekteyler. İlk beyitte ah ateşini kızgın tasa benzeten şair, sevgiliyi kırmızı başlık giymiş bir cellat olarak hayal etmekte; diğer beyitte ise sevgilinin aşkını açıklayarak suç işlemediği hâlde zaman celladı felek tasını âşığın başına geçirmektedir.

Âteş-i âhumla oddan tâs urupdur başuma
Bir levendüm kırmızı bir şeb-külâhum var benüm

Ahî, G. 71-3

‘Aşkumı fâş itmedüm nâr-ı şafakla kızdurup
Tâs-ı çarhı başuma geydürdü cellâd-ı zamân

Emrî, G. 359-2

¹⁵ www.notdenizi.com

Sonuç

Hiçbir sanatkâr yaşadığı toplumun gerçeklerine sırtını dönemediği gibi Divan şairleri de hayattan kopuk, fildişi kuleden toplumu seyreden, yaşadıkları topluma uzak, o toplumun âdetlerinden tenzih edilmiş, ya da sadece soyut konuları işleyen hayalperest kişiler konumunda değildir. Şairler, toplumu gözlemleyerek aldığı bilgi ve görgüyü hayal gücü ile süslemişler ve devrin sanat anlayışı çerçevesinde ya da dâhil olunan akımın izin verdiği ölçüde şiirlerini tasavvur etmişlerdir. Yaşadıkları toplumun birçok özelliğini şiirlerine taşırlarken, yalnızca onları farklı bir gerçeklik süzgecinden geçirerek estetik anlayışla söylemeyi tercih etmişlerdir. Diğer pek çok konu gibi, bu gerçek manzaraların içine Osmanlı toplumunun hukuk düzenini de dâhil olmuş ve görülen odur ki şair tarafından Osmanlı hukukunun dışında yer alan bir suç anlayışı yaratılmıştır. Çünkü şairlere göre suç, genellikle toplumda ve hukukta uygun karşılanmayan fiilleri kapsamak yerine, sevgiliye karşı işlenen suçlar olarak genellenmiştir. Ayrıca şairler, birtakım benzetme unsurlarını da kullanarak âşığa, rakibe ya da suçlu addedilen herhangi bir varlığa hükmolunan cezayı estetik bir unsur olarak işlemişler ancak az sayıda da olsa bazı beyitlerde doğrudan doğruya suç ve cezaya işaret etmekten de geri durmamışlardır.

KAYNAKÇA

- ACAR, İsmail (2001). “Osmanlı Kanunnameleri ve İslam Ceza Hukuku”, D.E.Ü.İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı XIII-XIV, İzmir, s. 53-68.
- AK, Coşkun (1987). Muhibbî Divanı, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- AK, Coşkun (2001). Bağdatlı Rûhî Divanı, (Karşılaştırmalı Metin), Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayınları.
- AKBULUT, İlhan (2003). “İslam Hukukunda Suçlar ve Cezalar”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 52, Sayı 1, s. 167-181.
- AKDOĞAN, Yaşar, Ahmedî, Divan, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 3141, Kültür Eserleri, 424. (www.kulturturizm.gov.tr)
- AKGÜNDÜZ, Ahmet (1999). “Kanunnâmelerdeki Ceza Hukuku ve Şer’î Tahlili”, Journal of Islamic Research, Volume: 12, No: 1, s. 1-16.
- AKGÜNDÜZ, Ahmet, “Osmanlı’da Hukuk Sistemi”, www.birsuturkdevlet.weebly.com/osmanlida-hukuk.html
- AKYÜZ, Kenan (1990). vd., Fuzûlî, Divanı, Ankara: Akçağ Yayınları.
- ARIK, Feda Şamil (1996). Eski Türk Ceza Hukukuna Dair Notlar I. Suçlar ve Cezalar, AÜDTCF Tarih Araştırmaları Dergisi, Sayı: 28, Ankara, s. 1-50.

- AVCI, Mustafa (2008). Osmanlı Ceza Hukukuna Giriş, Konya: Mimoza.
- AVCI, Mustafa, “Osmanlı Hukukunda Hapis Cezası”, http://www.akader.info/KHUKA/2002_mart/osmanli_hukukunda_hapis.htm
- AVŞAR, Ziya, Revânî Divanı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 3145, Kültür Eserleri, 428. (www.kulturturizm.gov.tr)
- AYDEMİR, Yaşar, Ravzî Divanı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 3192, Kültür Eserleri, 443. (www.kulturturizm.gov.tr)
- AYDIN, Mehmet Âkif (1993). “Ceza”, İstanbul: DİA, C. VII, s. 478-482.
- BARDAKÇI, Murat, “Osmanlı İşkenceyi Bile Kanunla Yapardı”, Hürriyet Gazetesi”, 15 Ağustos 1999, www.webarsiv.hurriyet.com.tr
- BARDAKOĞLU, Ali (1993). “Ceza-Fıkıh”, İstanbul: DİA, C. VII, s. 470-478.
- BAYAK, Cemal, Sehâbî Divanı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 3191, Kültür Eserleri, 442. (www.kulturturizm.gov.tr)
- BAYRAM, Yavuz (2009). Adlî, Hayatı, Şahsiyeti, Şairliği, Divanının Tenkitli ve Orijinal Metni, Amasya.
- BİLKAN, Ali Fuat (2000). Nâbî Divanı, İstanbul: Akçağ.
- BURMAOĞLU, Hamit Bilen (1983). Lâmi’î Çelebi Divanı (Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanı’nın Tenkitli Metni), Atatürk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Doktora Tezi, Tez Danışmanı: Doç. Dr. Hüseyin Ayan, Erzurum.
- CAN, Ertuğrul (2005). Şuhûdî Divançesi (İnceleme-Metin), Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı: Doç. Dr. H. Dilek Batislam, Adana.
- CANIM, Rıdvan (2000). Latîfi, Tezkiretü’ş-Şu’arâ ve Tabsiratü’n-Nuzamâ (İnceleme-Metin), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.
- ÇAĞLAYAN, Nagihan (2007). Nisârî Divanı (İnceleme-Metin), Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet Arslan, Sivas.
- ÇAKIR, Mümine (2008). Kavsi, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı (İnceleme, Tenkitli Metin, Dizin), Ankara.
- DARICIK, Murat (2006). Nazîf Divanı (Transkripsiyonlu Çeviri ve Metin-İnceleme), Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,

Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı: Yard. Doç Dr. Ahmet Ölmez, Sivas.

- DEVELLİOĞLU, Ferit (2010). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Ankara: Aydın Kitabevi.
- DOLU, Osman (2011). Suç Teorileri: Teori, Araştırma ve Uygulamada Kriminoloji, Ankara: Seçkin Yayınevi.
- DÜZBAKAR, Ömer (2008). “İslam-Osmanlı Ceza Hukukunda Hırsızlık Suçu: 16-18. Yüzyıllarda Bursa Şer’iyye Sicillerine Yansıyan Örnekler”, Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 12 (2), s. 79-105.
- ENGİN, Sedat (2006). Cem Sultan’ın Türkçe Divanı’nın Tahlili, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Adana.
- ERGİN, Muharrem (1980). Kadı Burhaneddin Divanı, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- GÜLEÇ, İsmail (2006). “Mutasavvıf Şairlerde Zindan Kavramı”, M.Ü. Türkiyat Araştırmaları Merkezi, Hapishaneler Sempozyumu 4-5 Aralık 2003, haz. Emine Gürsoy Naskali, Hilal Oytun Altun, İstanbul: Babil Yayınları, s. 181-190.
- GÜRER, Serpil (2010). XVII-XVIII ve XIX. Yüzyıllarda Fransız Seyahatnamelerinde Osmanlı Toplumunu, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Batı Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, Ankara.
- GÜRGENDELİ, Müberra, Mostarlı Hasan Ziyâ’î Divanı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, 3195, Kültür Eserleri, 446. (www.kulturturizm.gov.tr)
- HARMANCI, M. Esat, Süheylî Divan, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, 3189, Kültür Eserleri, 440. (www.kulturturizm.gov.tr)
- KAÇALİN, Mustafa S., Âhî, Divan, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, 3140, Kültür Eserleri, 423. (www.kulturturizm.gov.tr)
- KANAT, Cüneyt (2000). Ortaçağ Türk Devletlerinde Suç ve Ceza, İstanbul: Küre Yayınları.
- KANKAL, Ahmet (1993). “Osmanlı Ceza Hukukuyla Alakalı İlginç Bir Belge”, OTAM, Sayı 4, Ankara, s. 197-201.
- KARACAN, Turgut (1991). Bosnalı Alaeddin Sâbit, Divan, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.
- KARAVELİOĞLU, Murat Ali, On Altıncı Yüzyıl Şairlerinden Prizrenli Şem’î’nin Divanı’nın Edisyon Kritiği ve İncelenmesi, Kültür ve

Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü,
3138, Kültür Eserleri, 421. (www.kulturturizm.gov.tr)

- KATGI, İsmail (2013). “Osmanlı Devleti’nde Siyaseten Katl (Hukuki Maiyeti, Sebepleri, Usulü, İnfazı ve Sonuçları), Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C. 6, S. 24, s. 180-211.
- KILIC, Filiz, Âşıl Çelebi Divanı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 3184, Kültür Eserleri, 435. (www.kulturturizm.gov.tr)
- KILINÇ, Ahmet (2007). “Mukayeseli Hukuk ve Hukuk Tarihi Açısından Yaptırım Türü Olarak Teşhir”, *Gazi Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt XI, Sayı 1-2, s. 1007-1032.
- KOÇ KESKİN, Neslihan (2011). Minyatür Merceği ile Divan Şiirini Görmek, *Journal of Turkish Studies Türklük Bilgisi Araştırmaları, Walter G. Andrews Armağanı-1*, 34/1, s. 1-37.
- KOÇ, Yunus; TUĞLUCA, Murat (2006). “Klasik Dönem Osmanlı Ceza Hukukunda Yargılama ve Toplumsal Yapı”, *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, Sayı 2, s. 7-24.
- KOÇAL, Ece “Tarihî Hamamlar Modern Yaşamın Stresini Atmak İsteyenleri Ağırlıyor”, 17 Şubat 2006, www.arsiv.sabah.com.tr
- KOÇU, Reşat Ekrem (1971). *Tarihimizde Garip Vakalar*, İstanbul: Varlık Yayınları.
- KOŞUM, Adnan (2004). Osmanlı Örfî Hukukunun İslam Hukukundaki Temelleri, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 17, Bahar, s. 145-160.
- KÖKSAL, Osman (2006). “Osmanlı Hukukunda Bir Ceza Olarak Sürgün ve İki Osmanlı Sultanının Sürgünle İlgili Hatt-ı Hümayunları”, *AÜ, Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Sayı 19, s. 283-341.
- KÜÇÜK, Sabahattin (1994). *Bâkî Divanı*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- MENGİ, Mine (1995). *Mesîhî Divanı*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- MUTAF, Abdulmecid (2008). “Teorik ve Pratik Olarak Osmanlı’da Recm Cezası: Bazı Batı Anadolu Şehirlerindeki Uygulamalar”, *Turkish Studies*, Volume 3/4 Summer, s. 573-597.
- ONAY, Ahmet Talât (2000). *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, haz. Cemal Kurnaz, Ankara: Akçağ.

- ÖZYILDIRIM, Ali Emre, Hamdullah Hamdî Divanı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 3198, Kültür Eserleri, 449. (www.kulturturizm.gov.tr)
- PAKALIN, Mehmet Zeki (1993). Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, C. III, İstanbul: M.E.B.
- Sâfi Divanı, Milli Kütüphane, A-8870, s. 361.
- SARAÇ, M. Yekta, Emrî Divanı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 3144, Kültür Eserleri, 427. (www.kulturturizm.gov.tr)
- SERİN, Sefer (2007). Diyarbakırlı Ali Emirî Divanı (İnceleme-Metin), Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı: Yard. Doç Dr. Halil İbrahim Yakar, Gaziantep.
- SONA, İbrahim (2006). Hidâyet Çelebi Divanı, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ahmet Mermer, Ankara.
- ŞEN, Murat (2000). “Eski Yargılama Hukukumuzda Şahidin Yükümlülükleri ve Başkasından Naklen Şahitlikte Bulunma”, Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi, C. IV, S. 1-2, s. 181-195.
- ŞENTÜRK, Ahmet Atillâ (1995). “Klasik Osmanlı Edebiyatında Tipler I”, Osmanlı Araştırmaları, XV, İstanbul, s. 1-91.
- TARLAN, Ali Nihat (1967). Zâtî Divanı (Edisyon Kritik ve Transkripsiyon) Gazeller Kısmı, C. I, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- TARLAN, Ali Nihat (1970). Zâtî Divanı (Edisyon Kritik ve Transkripsiyon) Gazeller Kısmı, C. II, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- TARLAN, Ali Nihat (1992). Ahmet Paşa Divanı, Ankara: Akçağ.
- TURAN, Lokman (1998). Yenişehirli Avnî Bey Divanı'nın Tahlili (Tenkitli Metin), Encümen-i Şu'arâ ve Batı Tesirinde Gelişen Türk Edebiyatına Geçiş, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Tez Danışmanı: Doç Dr. Ahmet Kırkkılıç, Erzurum.
- ÜÇOK, Coşkun (1946). “Osmanlı Kanunnamelerinde İslam Ceza Hukukuna Aykırı Hükümler”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 1946, Cilt 3, Sayı 1, s. 125-146.
- ÜÇOK, Coşkun (1946). “Osmanlı Kanunnamelerinde İslam Ceza Hukukuna Aykırı Hükümler II”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 1946, Cilt 3, Sayı 2-4, s. 365-383.

- ÜÇOK, Coşkun (1947). “Osmanlı Kanunnamelerinde İslam Ceza Hukukuna Aykırı Hükümler III”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 1947, Cilt 4, Sayı 1-4, s. 48-73.
- YAKAR, Halil İbrahim, Gelibolulu Sun’î Divanı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 3197, Kültür Eserleri, 448. (www.kulturturizm.gov.tr)
- YAKUT, Esra (2011). *Osmanlı Hukukunda Tazir Cezaları*, Ankara: Seçkin Yayınları.
- YAZICI, Muhammed (2012). “Osmanlı Dünyasında İçki İçme Suçuna Dair Bazı Gözlemler (XVI. Yüzyıl)”, *JASSS*, Volume 5, Issue 8, December, p. 1317-1332.
- YENİKALE, Ahmet, Ahmet Nâmî Divanı ve İncelemesi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 3194, Kültür Eserleri, 445. (www.kulturturizm.gov.tr)
- YENİKALE, Ahmet, Sünbül-zâde Vehbî Divanı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 3374, Kültür Eserleri, 514. (www.kulturturizm.gov.tr)
- YILDIRIM, Ali (2000). *Darağacında Kan Sesleri Bir Celladın Anıları*, Ankara: İtalik Yayınları.
- YILDIZ, Osman (2008). *Yûsuf u Zelihâ (Destân-ı Yûsuf) Giriş-İnceleme-Metin-Dizinler*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- YILMAZ, Kâşif (2010). *Budinli Hisâlî Divanı*, İstanbul: Kriter Yayınları.
- ZÜLFE, Ömer, Yakînî, Divan (İnceleme, Metin ve Çeviri, Açıklamalar, Sözlük), Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 3187, Kültür Eserleri, 438. (www.kulturturizm.gov.tr)
- www.kurantefsiri.org/hidayet.aspx?sID=4
- www.osmanturkoguz.blogspot.com.tr/2011/02/277-osmanlida-iskence-cesitleri-ve_06.html
- www.notdenizi.com
- www.serenti.org/osmanlida-cellat-idam-ve-iskence/